

Optimisten, pessimisten och kyrklig centralisering

Den svenskyrkliga pessimisten, som under decennier deltagit i den söndagliga mässan, levt med i alla förändringar i organisation, liturgi och teologi, som sett församlingens präster flytta allt längre bort för att komma och gå, kunde till sist inte dölja sin förtvivlan utan klagade för sin obotlige optimist till vän: »Nu kan det inte bli värre, nu kan det väl ändå inte bli värre?» Och optimisten svarade: »Åjo, det kan det nog!»

Och så är det. Det tycks kunna bli ännu värre. Många har genomlevt de senaste decennierna i Svenska kyrkan med en alltmer pessimistisk syn. Teologiskt har hon på många sätt distanserat sig från det allmänkyrkliga, vilket märks på hemsidan där hennes teologiska grund formuleras. Det är vackert att Luther och luthersk nämns sex gånger, men det är mindre vackert att Jesus Kristus inte ens är skuggan av sig själv utan nämns endast en gång. Det allmänkyrkliga perspektivet saknas. Ingen antydning finns om att vara en del av Kristi kyrka i världen. Trots upprepadet av Luthers namn är tendensen inte luthersk utan mer en kyrka vars katolicitet alltmer deformeras.

Är det denna avsaknad av katolsk/allmänkyrklig medvetenhet som gör att Svenska kyrkans nationella nivå fjärrmat sig från att se församlingarna som den primära enheten? Kyrkans organisation speglar också hennes teologi. Bristande teologisk reflektion om vad kyrka, församling och ämbete är och hur dessa förhåller sig till den nationella nivån har lett till den organisatoriska kollaps vi i dag ser – inte på nationell nivå utan på församlingens. Men, för att tala med optimisten, det kan bli ännu värre.

Om man sätter allt på sin spets så att organisationen inte längre vilar på sin bas, då välter till sist kolossen. Det påtagliga upphävandet av församlingarnas integritet fortgår oavbrutet, nu senast med förslagen om obligatorisk överföring till nationell nivå av lönehantering och andra administrativa system. Snart återstår väl inget annat av församlingen än en stackars församlingsbo som råkar fira gudstjänst i närvaro av en tillrest präst.

Hur har det kunnat bli så här? Utvecklingen, eller snarare avvecklingen, har varit en långsam process, så långsam att de varnande rösterna kunnat nonchaleras. Som när bibelsynen förändrades från att se Bibeln som Guds Ord till att mena att bibeln innehåller såväl Guds som andras ord. Eller när kyrkomötet 1982 ändrade karaktär så att partipolitiseringsen stärktes. Eller när kyrkans ämbeten devalverades till vigningstjänster. Dekonstruktionen av Svenska kyrkan som en del av Kristi kyrka har pågått länge men accelererat de senaste decennierna.

Kyrkomötesreformen 1982, skilsmässan kyrka-stat 2000 och strukturutredningens genomförande 2014 var de avgörande vändpunkterna. Inte så att själva skilsmässan hade kunnat uppskjutas. Den borde ägt rum redan när riksdagen på 1960-talet ersatte kristendomskunskapen med religionsundervisning. Då lämnade statsmakterna den gemensamma bas som förenat kyrka och stat.

Den från kyrkans sida illa förberedda separationen dröjde dock ända till sekelskiftet. Några såg att kyrkan fortfarande satt fast i de mönster och strukturer som det kommunala sambandet utgjorde. De höjde sina varnande röster. Men de som hade makten brydde sig inte. Kyrkans organisation sågs inte som en teologisk fråga utan som en praktisk ordningsfråga. Vad som påbörjats med kyrkomötesreformen 1982 förstärktes sedan ytterligare. Församlingar, pastorat och nationell nivå blev ännu mer politiskt styrda enheter, uppbyggda enligt samma principer som den borgerliga kommunen och staten.

Kyrkoordningen präglas av detta, inte minst av hur de kyrkliga valen konstruerats för att gynna de politiska partierna. Vem förvånas över att kyrkomötet och kyrkans övriga nivåer domineras av socialdemokrater, centerpartister och en växande grupp sverigedemokrater?

De nya storpastoraten har medfört att de flesta besluten tas långt från församlingarna, från själva basen. Kyrkoherdarna har förvandlats till att snarare vara chefer och administratörer än pastorala andliga ledare. Organisationen har dränkt den teologiska reflektionen med det homiletiska och liturgiska ansvaret under högar av administrativa pålagor. Församlingarna har berövats sin självständighet. Med församlingarna berövade sin självständighet och beslutsrätt har det vakuum uppstått där pastorats- och nationell nivå kommit att helt dominera, nivåer som inte tillhör den kyrkliga organisationens fundament.

Den nationella nivån har tagit över. Eller som det brukar heta: det är inte fråga om centralisering utan om »gemensamt ansvarstagande». Ingen kan beskyllas för att avsiktligt ha velat förvandla kyrkan till en koncern med lokala kontor, men i praktiken är det resultatet. Centraliserade funktioner och styrning förenklar de styrande partipolitiska gruppernas dominans och vilja att dränera kyrkan på hennes kyrklighet – på att vara katolsk som en del av Kristi kyrka. Detta är förödande för Svenska kyrkans identitet. Och det tycks, som sagt, bli värre.

Om kyrkostyrelsens förslag i skrivelsen Verksamhet och ekonomi för Svenska kyrkans nationella nivå 2021–2023 med anledning av coronapandemin (KsSkr 2020:1) genomförs betyder det ytterligare centralisering och förstärkning av koncernkaraktären. Hit hör beslut om obligatoriska gemensamma administrativa system som IT och löncenter. Här finns visserligen möjligheter. Men även risker. Möjligheter om de nya systemen är tjänande, risker om de blir styrande. Som tjänande funktioner kan de i bästa fall minska kostnaderna, men centrala funktioner blir i praktiken alltid styrande. Då har ännu ett steg tagits mot att församlingarnas självständighet och primära enhet går förlorad. Blir det sista spiken i kistan? För vad återstår då för församlingarna?

Förslagen lär genomföras. I en demokratisk organisation som är partipolitiskt dominerad beslutas inget annat i kyrkomötet än vad som redan beslutats, inte i kyrkostyrelsen, utan i dess arbetsutskott. Och inte ens där, utan i de dominerande partiernas gruppmöten. Oavsett om kyrkomötet sedan består av 251 eller 44 ledamöter. Årets kyrkomöte saknar legitimitet att besluta om obligatorier, därtill beslut som i de nämnda frågorna inte ens bevärdigats med en remissrunda. Hur är det över huvud taget möjligt att över huvudet på pastorn driva någonting så avgörande som obligatorisk centralisering av vissa funktioner utan att ha hört de berörda parterna?

Att påstå att församlingarna i dag utgör Svenska kyrkans bas är orwellskt nyspråk. Visserligen pågår där viss verksamhet och gudstjänster firas. Men i varje annan mening är församlingarna som självständiga enheter upphävd. I storpastoraten finns de kvar till namnet men inte till gagnet. Ändå anger kyrkoordningen att församlingen är den primära enheten inom kyrkan – och kanske är det därför som församlingarna ännu existerar till namnet.